

Trendovi razvoja radija i televizije u pluralističkom društvu

MARIO PLENKOVIĆ

Fakultet političkih nauka u Zagrebu

Sažetak

Analizirajući oblike i načine djelovanja podsistemskih cjelina u sistemu radija i televizije, autor u ovom radu polazi od temeljnih dostignuća na području komunikacijskog softwarea i hardwarea. U hardverskom dijelu analize se konstantira da se radijska i televizijska tehnika prijenosa signala razvila do te mjere da može prenositi ne samo gotove informacije putem monoloških žanrova, nego i dijaloški proces nastajanja informacija putem dijaloških žanrova. S druge pak strane društvo se sve više demokratizira, pa i ono traži temeljitu transformaciju informativnog monološkog priopćavanja informacija od politokracije do naroda u sistem induktivne komunikacije svih sa svima i o svemu argumentirano i osobno, čime se demokratski dolazi do usuglašavanja i sporazumijevanja na bazi maksimalizacije argumentacije.

Taj problem transformacija autor analizira sa stajališta sistemske teorije u nekoliko podsistemskih cjelina (sadržajnom oblikovanju inputa, primjeni dijaloškog komuniciranja svih građana, zatim implementaciji novih elektroničkih medija, boljoj regulaciji u upravljanju i efikasnijem istraživanju vlastitog outputa radi osiguravanja maksimalno moguće transformacije i regulacije i u uvjetima koji su nepovoljni).

Utjecaj ukupnih društvenih kretanja na strukturiranje i funkcioniranje radija i televizije u svakoj zemlji je dominantan, tako da se s pravom može naglasiti kako je svaki radio i televizija onakav kakvo je i društvo u kojem ti mediji djeluju. U totalitarističkim društvima su radio i televizija strogo kontrolirani megafoni kroz koje se posreduje do naroda volja vladajuće klase oblikovana u nizu poruka, a u liberalističkim društvima oni su samo elektronička sredstva (kao telefon) preko kojega govore svi i osobno. Između ta dva pola postoji niz varijanti koje opet ovise o specifičnim društveno-političkim ustrojstvima zajednica u kojima radio i televizija djeluju.

Kada danas opravdano postavljamo pitanje forme i sadržaja koje će imati radio i televizija u nas, nužno je najprije analizirati dominantna društveno-politička kretanja, tj. nužno je utvrditi koji će trend daljnjeg razvoja tih odnos biti dominantan. Ako to ispravno sagledamo, onda je lakše planirati i ostale segmente radija i televizije. Svaki drugi put u promišljanju radija i televizije u Jugoslaviji do početka 21. st. bio bi iluzoran i ne bi dao nikakve rezultate.

Iz svega što se sada zbiva u Jugoslaviji i njenom širem okruženju vidi se da u složenim društvenim zajednicama (gdje postoji više naroda, različit stupanj ekonomskog i kulturnog razvitka, brojne vjere i različite tradicije) traje kriza. Kao izlazi nude se dvije suprotstavljene opcije: unitarna država ili konfederacija.

Zastupnici unitarne države (u blažim varijantama ideje o federaciji kao pravnoj državi u kojoj je građanin glavna kategorija na koju se svode svi elementi političkog života) inzistiraju na jedinstvu svih regulacijskih funkcija. Teoretski je to ispravno i sa stajališta systemske teorije, ali u praksi ta varijanta doživljava brojne teškoće zbog prevelike raznolikosti članica federacije, njihova stupnja razvitka, itd. Zbog toga se toj koncepciji suprotstavlja gotovo nepremostiv zid: opravdano traženje nerazvijenih da se raznim oblicima solidarnosti namiču sredstva za uspostavljanje njihovog kvalitetnijeg života. Kao što znamo, sve dok je standard svih građana bio prilično zadovoljavajući, taj je model funkcionirao, ali kada se u krizi pokazalo da u nas uopće nema razvijenih i nerazvijenih, nego da smo svi nerazvijeni, te da se razlike pokazuju samo u stupnju te opće nerazvijenosti, došlo je do preispitivanja svih oblika »davanja« u tzv. zajedničku kasu. Posljednji stupanj u toj krizi je sadašnje obustavljanje pritoka sredstava za Fond nerazvijenih iz Slovenije, što krizu dovodi do usijavanja. Naime, nedavno je i SR Crna Gora istakla zahtjev da se od onih, koji ne uplaćuju u fond za nerazvijene, ta zakonska davanja naplate egzekutivno (putem SIV-a). To praktično znači uvođenje izvanrednog stanja u cijeloj zemlji, a posljedica je (ona negativna) građanski rat. Bilo kojom vrstom nasilja, naime, ne može se stvoriti potreban fond roba i novčanih sredstava nužnih za zadovoljavanje potrebe svih članica federacije.

Nasuprot tome, zastupnici konfederacije (u blažoj varijanti »labave federacije«) smatraju da svatko zapravo živi svoju krizu kao i da svatko posebno traži izlaze iz nje. Ono što bi bilo zajedničko su vanjsko predstavljanje Jugoslavije kao saveza država i neki zajednički kontigent oružanih jedinica radi osiguravanja vanjske granice; možda još neke oblasti. Ta opcija, naravno, razrješava u unitarnoj koncepciji gotovo nerješiv problem odnosa manje razvijenih i više razvijenih jedinica, ali, u dugoročnom pogledu, vodi rasulu Jugoslavije, jer će svaka pojedina federativna jedinica kao posve suverena država tražiti što lakše izlaze iz krize, pa čak i stupanjem u uže kontakte s drugim državama, stranim kapitalom, itd. sve do prodaje svojih resursa, pa i dijela suvereniteta.

Promatramo li razvoj radija i televizije u obje suprotstavljene koncepcije društvenog razvoja u Jugoslaviji, i na tom području naziremo dvije suprotne koncepcije. Naime, ukoliko bi se ostvarila ideja o unitarnoj državi u kojoj je građanin osnovna jedinica, razvio bi se jedinstven koncept radija i televizije. Taj bi koncept, dakako, bio jeftiniji, tehničko-tehnološki efikasniji, ali ne bi mogao premostiti jaz prevelike različitosti u kulturama, vjeri, nacionalnim tradicijama, itd. on bi se zato mogao održavati državnom prisilom. U žurnalističkom pogledu taj će model nužno biti diseminativan, tj. radit će putem jednosmjernog priopćavanja informacija iz središta vlasti preko novinarskog stiliziranja i populariziranja do naroda. Da bi se ublažile posljedice prevelike nivelacije prema dominantnom narodu, odnosno većini građana, nastojat će se u taj model

ugradivati i posebni blokovi tzv. lokalnog karaktera, u kojem će dolaziti do izražaja zadovoljavanje potreba za različitošću.

Ukoliko se pak ostvari konfederativno-labavi federacijski oblik temeljne državne strukture Jugoslavije, svaka će republika imati (a to već sada najavljuju čelnici pobjedničkih stranaka) svoju posebnu radijsku i televizijsku mrežu s autonomnom programskom politikom. Praktično to znači da će se radio-televizijski sistemi u Jugoslaviji ponašati isto onako kako se sada odnosi Jugoslavija prema Italiji ili nekim drugim zemljama. Odnosno, u blažoj varijanti postići će se na konfederacijskoj razini minimum zajedništva kako u tehničko-tehnološkim standardima, tako i u oblikovanju priloga, odnosno emisija za zajedničko emitiranje. Ta će varijanta tehničko-tehnološki biti znatno skuplja jer će svaka konfederacijska jedinica morati ulagati ogromna sredstva, budući da nije isto proizvoditi kompletan program (pa čak i nekoliko njih!) ili samo jedan dio.

Kada se promatra današnja dinamika društveno-političkih zbivanja u nas, lako je uočiti da između te dvije koncepcijski suprotstavljene varijante razvoja radija i televizije u Jugoslaviji postoji i treća koja je zapravo — *najrealnija*. Nitko još ne zna kakva će biti, ali ona induktivno, malo pomalo stasa i razvija se pred našim očima, čas prema prvom, a čas prema drugom osnovnom modelu.

Za novinare i stručnjake u hardwareu radija i televizije je zato najvažnije pratiti sve ono što zbližuje narode i narodnosti, a ne ono što ih razdvaja. Budući da svi narodi i narodnosti, kao i Jugoslavija kao cjelina, ne žive izolirano od svijeta, sasvim je razumljivo da ćemo svi i svatko pojedinačno morati razvijati novu novinarsku paradigmu razgovora svih sa svima o svemu, potpuno, argumentirano i osobno odgovorno, jer je to danas obrazac razvoja novinarstva u cijelom svijetu. S obzirom na to, a u objema koncepcijama razvoja radija i televizije (unitarnog ili konfederalnog), nužno će se razvijati *dijaloški* tip novinarstva nasuprot onome monološkom. Stručnije govoreći, sistem javnog informiranja (kao jednosmjerni protok poruka odozgo prema dolje) temeljito će se transformirati u novi sistem *javnog komuniciranja* u kome su svi građani potencijalni »novinari«, komunikatori, osobe koje razmjenjuju svoja saznanja i vide-nja radi usuglašavanja stavova do konsenzusa ili onoga u čemu se sporazumiju.

Sa stupnjem afirmiranja novog modela javnog komuniciranja svih građana pomoću maksimalne argumentacije i međusobnog uvažavanja razvijat će se i nova novinarska retorika. Naime, umjesto sadašnje dominacije monoloških žanrova sve će se više u elektroničkom sistemu telekomuniciranja razvijati dijaloški i multimedijški politološki i polifonijski žanrovi. To su: izjave građana, intervjui, ankete, razgovori, kontakt emisije, diskusije i polemike.

Usporedo s tim prvim oblikom preobražaja radija i televizije na pragu 21. st. nužno će se intenzivnije razvijati i komunikacijska kultura svih sudionika telekomuniciranja radi ostvarivanja kvalitetnijeg života i suživota u svijetu pluralizma i različitosti. S tim u vezi će se posve transformirati sadašnji fakulteti političkih znanosti (unutar kojih su se do sada školovali samo novinari), a komunikacijska kultura će se razvijati u školskom sistemu počevši od osnovne škole do fakulteta. Kad je riječ o školovanju organizatora, režisera, konferansjca

i drugih osoba koje će bogati telerazgovor svih sa svima i o svemu, te razgovor tako voditi da se ostvari suglasje do maksimuma, za te dakle, stručnjake komunikologe, otvarat će se sigurno novi fakulteti. Novinarski fakultet je uzak termin jer će, kao što smo istakli, svaki građanin biti primatelj i odašiljatelj informacija u prikladnim ciklusima izmjene te pasivne i aktivne komunikacijske uloge. Možda će biti najprikladniji termin »komunikološki fakultet«.

Medutim, kako se bez adekvatnih hardverskih elektroničkih sistema ne može zamisliti ova preobrazba od monologa u nacionalni, pa i međunacionalni dijalog, sasvim je razumljivo da će treći trend u ovoj preobrazbi biti implementacija najsuvremenijih elektroničkih medija koji omogućuju ne više samo prijenos informacija nego kompletnog dijaloga na daljine. To, dalje, znači da će sadašnja mreža radio-televizijskih stanica biti znatno uvećana; ona bi pokretnim reportažnim kolima morala pokrivati upravo svako mjesto. Tek nakon potpunog pokrivanja teritorija omogućit će se svim građanima da aktivno sudjeluju u nacionalnom i međunacionalnom teledijalogu. Što to znači, vidljivo je u sadašnjoj organizaciji ocjenjivanja najbolje pjesme Evrope — do konačnih odluka može se doći za pola sata. U Japanu je prije nekoliko godina primjenom te tehnologije stvoren i prvi oblik tzv. političkog teleparlamenta kao sistema za brzo i efikasno provođenje referenduma i drugih oblika masovnog izjašnjavanja građana u vrlo kratkom vremenu.

Iz povijesti elektroničkih kao i drugih medija se dobro zna da je odnos između društva i medija dijalektičan i reverzibilan. To znači da društvo djeluje na razvoj tih medija, ali da i novi mediji snažno djeluju na formiranje novih društvenih odnosa. Naime, u okruženju razgovora svih sa svima na bazi maksimuma argumentacije i uvažavanja svih sudionika u teledijalogu razvija se demokratska svijest, afirmira se subjektivni položaj pojedinca u društvu, a to su pretpostavke razvoja pluralističkih odnosa i sposobnosti življenja u različitostima. Kako su ti procesi u Jugoslaviji već započeli sa višestranačkim sistemom i demokratskim glasanjem, nužno je da i radio-televizija pridonesu daljem razvoju te nove kvalitete života afirmacijom teledijaloga kao forme prevladavanja suprotnosti putem sile argumenata, a ne dosadašnjim načinom koji se svodio na argument sile.

Pluralističko i višestranačko društvo u mnogonacionalnim zajednicama uza sve spomenuto pretpostavlja i posve drugačiju pravnu regulaciju javnog dijaloga putem radija i televizije. U tom će kompleksu zato trebati rješavati pitanja osnivača radio-televizijskih stanica, njihovog rada u smislu davanja prava svakom građaninu na izlaganje svojih misli, minimalnih granica ispod kojih regulatori, komunikatori (kao organizatori teledijaloga) ne smiju dopuštati da javni dijalog padne, sankcija u slučaju prekršaja bilo građana bilo organizatora, itd. Sve su to odsudna pitanja koja već sada treba početi rješavati. Zbog toga treba iz osnova promijeniti cijelu pravnu regulativu djelovanja masmedija. Ponajprije treba sve zakone o javnom informiranju prestrukturirati u zakone o *javnom komuniciranju* i sa stajališta komuniciranja svih sa svima i o svemu regulirati sve međudnose komuniciranja u javnom dijalogu. Svakako se referendumom treba izjasniti hoće li se cijela mreža za prijenos signala strukturirati jedinstveno za cijelu Jugoslaviju ili će svaka stranka, odnosno drugi subjekti oblikovati svoje

posebne radijske i televizijske stanice. Stvaranje jedinstvene mreže za prijenos signala je tehnološki jeftinije i efikasnije, pa i komunikološki svrsishodnije. Međutim, to se odnosi samo na hardversku osnovu; tj. ideal je stvaranje mreže po uzoru na telefonsku u koju se slobodno uključuju svi građani. Naravno, koja će od te dvije opcije pobijediti ovisi o političkoj volji naroda i narodnosti. U uvjetima konfederacije će se, vjerojatno, ići na niz posebnih stanica, a u uvjetima federacijske makroorganizacije ostvarivat će se jedinstven tehničko-tehnološki sistem koji će plaćati svi korisnici. No sadašnji način financiranja mreže javnog komuniciranja će se u svakom slučaju morati izmijeniti. Prema mišljenju eksperata čini se da je najprimjereniji sistem tzv. telefonske pretplate, jer će kabelaška televizija, kao i sistem za zadovoljavanje individualnih informacijskih potreba zahtijevati profiliranu naplatu usluga, tj. više će plaćati oni koji se tim uslugama i više koriste. Sadašnji sistemi komercijalne televizije će posve otpasti, jer oni nisu dvojako svrsishodni: prvo, zato što obaraju kvalitetu komuniciranja svodeći javno komuniciranje na reklamiranje i, drugo, što osiromašuju promet informacija (posebno iz područja kulture i znanosti). Otpast će, dakako, i sadašnja linearna pretplata prema prijemnicima bez obzira na to da li se oni koriste ili ne. Savršenija sredstva za transport, obradu, preradu, pa i vršenje određenih intelektualnih usluga nametnut će tzv. istinski korisnički odnos u razmjeni informacija.

Kako sistem mnogostranog komuniciranja sve više nameće analogiju s centralnim nervnim sistemom u čovjeka, sasvim je razumljivo što regulaciji toga sistema u svjetskim okvirima prilazi i UNESCO. Kako se u najnovijim aktima UNESCO-a kaže, »politika i planiranje komunikacije ne bi trebali potpasti pod cenzuriranu upravu, već bi se trebali kretati u okvirima pogodnima za racionalan razvoj u društvu, dok bi istodobno valjalo ostaviti prostora za iduće promjene i inovacije, a stvaralaštvu priliku da se okuša... Trebalo bi planirati razvoj oblika tehnologija i infrastruktura komunikacije vodeći računa o njihovoj primjeni na specifične probleme i na posebne društvene skupine. Da bi se to provelo, treba da uzajamno surađuju stručnjaci za tehnologiju, komunikaciju, animaciju razvoja, istraživanje i planiranje, te da se istovremenu uvedu tehnike vrednovanja kadrova tako da se na temelju zaključaka do kojih se dode mogu dati konkretne preporuke ljudima iz prakse u medijima i pomno ispitati problemi transfera tehnologija.« (Shvatiti i djelovati, str. 328-329)

Iz ovog izvještaja UNESCO-vih eksperata se vidi da se pri preobražaju radija i televizije u cjelovit sistem reverzibilnog, dvosmjernog komuniciranja građana na daljinu mora prilaziti sistemski, tj. da treba pomno analizirati sve sastavne podsistemske dijelove novog sistema kao što su: sloboda (prava i dužnosti građana) stvaranja i razmjene informacija iz svih područja rada, života na višu razinu — to je sfera inputa, zatim psiho-fizičke karakteristike građana (to su mogućnosti prijema, dekodiranja kao i strukturiranja, odnosno razvoj nove komunikativne kulture kao osnovne kompetencije za aktivno sudjelovanje u telekomuniciranju), stručne karakteristike komunikatora kao animatora, organizatora i regulatora procesa javnog komuniciranja s pravima i dužnostima optimalizacije javnog dijaloga svih sa svima i o svemu; konačno tu dolazi i

problematika funkcioniranja novog hardverskog podsistema koji uključuje sve postojeće (i one dolazeće) sisteme elektroničkog komuniciranja s kompjuterom na čelu.

Da bi sistem u cjelini mogao zaživjeti, nužno je i empirijski istražiti stanje svakog podsistema danas i, s obzirom na društvene promjene u nas i u svijetu, futuristički izložiti jednu ili nekoliko varijanti mogućeg razvoja.

1. Sadržajni inputi radija i televizije u novom okruženju

Ako je u novoj paradigmi svaki građanin subjekt javnog komuniciranja, onda su i sve profesionalne i društvene zajednice također subjekti koji nastupaju u javnom komuniciranju po principu svi sa svima i o svemu.

Prvi sloj prema tome čine svi građani koji imaju što i to žele reći, a govore objektivno i bez vrijeđanja drugih sugovornika po principima: brzo, jasno, zanimljivo, argumentirano i odgovorno. Nitko, osim spomenutih ograda, nema pravo građane sprečavati u iskazu a za to poštivanje pravila javnog komuniciranja (etičkih i minimalno stručnih) odgovorni su komunikatori (to su transformirani novinari u ulogama urednika, redaktora, voditelja, konferansjea i organizatora javnog dijaloga građana).

Drugi sloj čine sva društva kao grupe građana organizirane po profesionalnoj ili drugoj osnovi. Te grupe također imaju pravo nastupa u javnim medijima kao pravne osobe koje također konkurentno priopćavaju javnosti neke informacije i na taj način zadovoljavaju informacijske potrebe građana ili ih pozivaju na diskusiju radi usaglašavanja stavova.

Treći sloj čine službene grupe (stručne službe i organi vlasti) koje u mreži javnog komuniciranja također nastupaju sa svojim informacijama iz više razloga: radi običnog informiranja, radi postizanja suglasnosti, radi provjeravanja (kao na referendumu) ili radi uvjeravanja ili pak pobijanja (kad je riječ o suzbijanju štetnih informacija koje već kolaju javnošću).

Četvrti sloj su kreativne grupe (učenjaci i umjetnici) koji nastupom u mreži javnog komuniciranja prezentiraju svoja umjetnička dostignuća radi doživljavanja ili kritike, odnosno procjene dometa, itd.

Peti sloj su vjerske institucije koje također imaju pravo na javno komuniciranje kako s vjernicima (radi održavanja njihove vjere), tako i s nevjernicima (radi pridobivanja).

Naravno, budući da su organizirane grupe fleksibilne i stalno se formiraju nove, a nefunkcionalne rastaču, organizatori javnog komuniciranja trebaju redovno pratiti kako broj pripadnika neke interesne grupe, tako i stanje grupe u javnosti (da li utjecaj grupe jača ili pada). Na osnovi toga permanentnog empirijskog snimanja postojeće situacije treba dinamički planirati ukupan program radija i televizije u svakoj spomenutoj oblasti. Prema rezultanti svih djelovanja programiraju se blokovi emisija, postoci prezentiranja, diskusija i kritičkih dijaloga u svakom području, te se na osnovi povratne informacije vred-

nuje u kojoj mjeri građani podržavaju tako strukturirane programe kao kombinaciju monologa, dijaloga i polifonijskih multimedijских prezentacija.

2. *Hardverska osnova za efikasno komuniciranje*

Budući da se teledijalog može ostvariti samo primjenom modernih elektoničkih sistema za prijenos dvosmjerne komunikacije na daljinu, tehničko-tehnološke ekipe bi na isti način trebale snimiti postojeću situaciju u sistemu tehnike, te izraditi plan optimalnog funkcioniranja modernog radija i televizije na bazi međusobnog razgovora, a ne samo monološkog prijenosa informacija. Taj se problem može maksimalno egzaktno proučiti u svim njegovim aspektima: tehničkim (funkcioniranje uređaja za prijenos signala po formuli $A=A$), ekonomskim (radi racionalnog ulaganja društvenog kapitala u moderne elektroničke uređaje) i edukativnim (radi osiguravanja potrebnih kadrova, sposobnih rukovati složenim elektoničkim sistemima za prijenost i prijem signala, posebno u uvjetima satelitske televizije, kableske televizije i dvosmjernog radija).

3. *Upravno-regulacijski podsistem*

Svako poduzeće kao skup resursa, kadrova i energija sa složenim cilj — sredstvo relacijama pretpostavlja efikasnu organizaciju, a organizacije nema bez uspješnog reguliranja svih dijelova međusobno kao i dijelova sa središtem, te središta sa svim podsistemima. U našoj zemlji je radio i televizija bio sistem s centralističkom upravom. U pluralističkim uvjetima višestranačja radio-televizija će, kao i sva ostala poduzeća, biti vlasništvo dioničara, pojedinca ili pak same države. Time se stvaraju u temelju nove osnove za organizaciju radija i televizije.

Budući da će i ta poduzeća imati snažnu konkurenciju u svome okruženju, ona će biti nužno poticana na kvalitetniji rad i stvaralaštvo. Pretplata (ili plaćanje po količini trošenja informacija) također će biti sasvim drugačije organizirana. Zbog svega toga i u ovome segmentu valja nakon snimanja postojeće situacije proučiti kako ekonomski i finansijski funkcioniraju radio i televizija u nekoliko razvijenih zemalja, a onda i u nekoliko zemalja po razvoju sličnih nama, te na osnovi komparativne analize strukturirati najoptimalniji sistem rukovođenja i regulacije u svim dijelovima ovih poduzeća, koja po svome radu i stvaralaštvu predstavljaju najsloženije oblike organizacije rada.

4. *Razvoj radija i televizije*

Kako je nemoguće na radiju i televiziji opstati ako se ne prate trendovi razvoja ove komunikacijske službe u svijetu, posebno svijetu razvijenih, nužno će biti sasvim drugačije i solidnije organizirati razvojnu službu radija i televizije. S obzirom na globalnost te službe, smatram da je ona ekonomski isplativa jedino za cijelu Jugoslaviju. Da li će se organizirati jedan veliki istraživački institut koji bi sadržavao marketinšku službu ili će se ići na nekoliko specijaliziranih instituta u raznim republikama, to je sada manje važno. Važno je da se zna što ta služba treba da radi. U okvirima svake radijske i televizijske stanice do sada smo imali interne službe za praćenje prijema programa. To praćenje je

organizirano na bazi anketskih upitnika i svodilo se na izračunavanje minuta koje su građani (pojedinci, pojedine profesije ili socijalne grupe) provodili pred ekranima ili zvučnicima. Međutim, novoj službi je cilj prije svega saznati kako radio i televizija utječu na formiranje mišljenja i stavova, odnosno u kojoj mjeri građani primaju odaslane poruke. Zahvaljujući tome, stalno bi se mijenjala struktura emisija i programa, a sve prema stupnju bitovskog, mobitovskog i hubitovskog utjecaja emisija na gledaoce. I tu će kompjutori i drugi elektronički sistemi za dublju i brzu obradu podataka pomoći da se dopre do željenog cilja saznavanja efikasnosti outputa, a sve radi provođenja potrebne regulacije u cjelini sistema ili pak u jednom njegovom dijelu koji je neefikasan.

Kad smo govorili o ovome istraživačkom podsistemu, spomenuli smo da bi unutar njega mogao biti i marketinški podsistem koji je dvostruko okrenut: prema unutra i prema van. Budući da danas ni u jednoj zemlji radio i televizija ne mogu uspješno djelovati bez uvoza emisija i programa iz drugih zemalja, vrlo je važno poznavati informacijsko tržište radija i televizije i u toj bogatoj svjetskoj ponudi pronalaziti ono što je najbolje i relativno dostupno financijskim mogućnostima zemlje-uvoznice. Kao što je poznato, sada — kada nas je zahvatila financijska kriza — mi nekritički primamo besplatne ili jeftine programe stranih stanica i na taj način kvarimo publiku, jedan njen dio ozlojeđujemo (pa taj dio napušta programe i otkazuje pretplatu). Iz istih razloga naše televizije sve više u svoje programe ubacuju ekonomske reklame, tako da gledalac nije u stanju ni dobre filmove, odnosno drame gledati bez tog EPP nasilja. Kao što je poznato, i to je jedan od negativnih faktora koji snižava ugled radija i televizije u očima građana, a ne pridonosi boljoj prodaji reklamiranih roba; budući da je većina naših građana na egzistencijalnom minimumu ne može kupovati luksuzne putne aranžmane ili neke bijesne automobilske marke. Prema tome, takvim bombardiranjima bizarnim jelima, skupim strojevima, turističkim paketima, namještajima itd. građani se samo frustriraju. Sve to treba znanstveno istražiti pa pronaći mjeru optimalnog djelovanja.

Kao što se iz svega rečenog vidi, u području teme utjecaj društva na funkcije i razvoj radija i televizije ima mnogo podsistemskih cjelina koje treba istražiti teorijski i empirijski ako želimo ne samo saznati kako stvari stoje danas nego kako bi trebalo sve te odnose optimalnije strukturirati s obzirom na pluralizam, višestranačje, pretvaranje informativne u komunikativnu funkciju radija i televizije.

Analizirajući te probleme sa stajališta teorije i prakse u nas, nastojali smo uočiti koji su glavni trendovi razvoja na koje treba usmjeriti istraživačke projekte radi što optimalnijeg prestrukturiranja radija i televizije po mjeri high technology, posebno visokih elektrotehničkih tehnologija za prijenos razgovora na daljine, zatim po mjeri pluralističke demokracije koja se u nas nezaustavljivo razvija i, što je od svega najvažnije, po mjeri čovjeka, građanina i njegovih autentičnih informacijskih i komunikacijskih potreba.

Time je na neki način skiciran i koordinatni sustav za uspješnije empirijsko istraživanje ponašanja svakog pojedinog podsistema, što je zadatak druge etape ovoga istraživačkog projekta.

LITERATURA

- Shvatiti i djelovati (UNESCO o problemima današnjice i izazovima sutrašnjice), Zavod za kulturu SRH, Zagreb; 1979.*
- Mnogo glasova — jedan svet (komunikacija danas i sutra), Beograd, 1980.*
- Džinić, F.: *Nauka o komuniciranju*, Beograd, 1978.
- Habermas, J.: *Theorie des kommunikativen Handels*, I-II, Suhrkamp, Frankfurt, 1981.
- Kripendorf, K.: »Informacije, informacijsko društvo« *Informatica Jugoslavica* br. 1, Zagreb, 1985.
- Mecanović, I.: *Društveni sistem informiranja*, Zagreb, 1981.
- Ostojić, S.: »Teorija informacija, regulacija i kontrola«, *Ideje* br. 3 Beograd, 1971.
- Plenković, M.: *Teorija i praksa javnog komuniciranja*, Zagreb, 1983.
- Plenković, M.: *Suvremena radio televizijska retorika*, Zagreb, 1989.
- Plevnik, D.: *Informacija je komunikacija*, Zagreb, 1985.
- Toffler, A.: »Treći talas«, *Jugoslavija*, Beograd, 1983.
- Toffler, A.: *Šok budućnosti*, Rijeka, 1975.
- Savjetovanje o razvoju televizije u Jugoslaviji*, Beograd, 1980.
- UNISIST*, I i II, Zagreb, 1977. i 1980.
- Budakov, S.: »Naš program razvoja satelitske televizije«, *Novinarstvo JIN*, Beograd, br. 3—4, 1984.
- Džinić, F. i Bačević, Lj.: *Masovno komuniciranje u SR Srbiji*, Beograd, 1977.
- Makšijan, B.: »Značenje, uloga i budućnost televizije u tržišnom komuniciranju uz ocjenu i analizu TV propagandnih poruka«, (magistarski rad), Zagreb, 1988.
- Mićović, V.: *Otvorenost Jugoslavije prema svetu*, Beograd, 1977.
- Nastić, S.: »Radio-televizija Sarajevo 1945—1975«, *RTV teorija i praksa* br. 3, Beograd, 1976.
- Informacijske tehnologije i razvoj*, Privredni vjesnik, Zagreb, 1988.
- Javna glasila i pluralizam samoupravnih interesa*, Beograd, 1981.
- Zakon o osnovama javnog informisanja*, Štampa br. 352—353, Beograd, 1985.
- Zakon o javnom informiranju u SR Hrvatskoj*, Zagreb, 1982.
- »Ljudska prava«, *Školske novine*, Zagreb, 1990.
- Rodin, D.: *S onu stranu slobodne i cenzurirane štampe*, *Novinarstvo u funkciji razvoja*, Zagreb, 1990.

Mario Plenković

*DEVELOPMENT TRENDS OF RADIO AND TELEVISION
IN A PLURALIST SOCIETY*

Summary

This article discusses the forms and modes in which the subsystems within the system of radio and television actually function. The author's starting point are the fundamental achievements in the field of communication software and hardware. In the hardware part of the analysis it is pointed out that the radio and television technique of signal transmission has developed to such a degree that it can transmit not only complete information through monological genres, but also the dialogical process of the very creating of information through dialogical genres. On the other hand, society is getting more and more democratic and it therefore demands a fundamental transformation of the monological communication of information from the politocracy to the people into a system of inductive communication between all sides, well argued and with personal responsibility; this is the way of democratically achieving coordination and agreement on the basis of full argumentation.

This problem of transformation the author studies from the perspective of systems theory dividing it into several subsystemic entities (content-oriented shaping of the input, application of dialogical communication between all citizens, implementation of new electronic media, better regulation of control, and more efficient scrutiny of one's own output with a view to securing maximal transformation and regulation even under unfavourable conditions).